

ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ НАУЧНЕ ЗАМИСЛИ

ИСТРАЖИВАЊА

1. Проблем истраживања

Историјски посматрано друштво и држава су увек били угрожени од разних криминалних напада и адекватно томе предузимали су одговарајуће превентивне и репресивне мере на плану супротстављања свим облицима угрожавања. Данас, када се налазимо на почетку другог миленијума, угрожавање друштва и државе испољава се кроз нове облике криминалне делатности чији учиниоци се стално усавршавају користећи савремена научна и техничка достигнућа. Те и друге карактеристике савременог криминалитета треба посматрати у склопу актуелних и сложених друштвено-економских и политичких односа које карактерише транзиција и који су оптерећени претходним догађајима на овим просторима, што се све негативно одражава на безбедносну ситуацију, чему треба додати и деловање организованог криминалитета који се сврстава у значајне факторе угрожавања безбедности.

Угроженост друштва и државе је присутна током читавог њиховог развоја, тј. постојала је у претходном периоду, постоји и данас, али се облици и начини угрожавања разликују и њихови корени су садржани у друштвено-економском и политичком систему сваке земље у одређеној фази њеног развоја. Стога је логично да свака држава предузима одговарајуће мере кроз организацију и делатност надлежних органа за супротстављање криминалној делатности, јер је то нужно да би могла опстати и функционисати као правна држава, те у том смислу, поред осталог, држава доноси и одговарајуће законске прописе којима регулише надлежност и овлашћења одређених органа у циљу што ефикаснијег сузбијања криминалитета и других негативних појава.

За заштиту својих интереса, односно интереса владајуће класе, држава је користила и полицију и то у робовласничком класном друштву, да би касније, односно у феудализму за заштиту интереса владајуће класе почела да користи неке нове институције и то суд и тужилаштво. Значи, зачеци тужилаштва се појављују у феудали-

зму, али се јавни тужилац, као државни орган, први пут помиње у Француској 1789. године, након буржоаске револуције, с тим што треба истаћи да су и раније постојали неки органи који су по својој делатности имали сличности са јавним тужилаштвом. Према томе, по времену настајања полиција је старији орган од јавног тужилаштва, али такође и она је значајан орган буржоаских држава насталих после Француске револуције.

Тужилаштво и полиција су одувек били веома значајни органи у откривању кривичних дела и њихових учинилаца, обезбеђењу доказа и кривичном прогону, односно у супротстављању криминалној делатности и у заштити интереса владајуће класе, па је и логично што се, у одређеним временским периодима, одговарајућим законским прописима мењала њихова организација, надлежност и овлашћења. Једна од битних сврха доношења нових законских прописа из области делатности ових органа јесте и постизање већег степена ефикасности у њиховом раду и у остваривању значајног утицаја на ефикасност кривичног поступка у целини.

Јединственим југословенским кривично процесним законодавством које је остварено у Краљевини Југославији доношењем Закона о кривично судском поступку 16.2.1929. године уводи се државни орган по називу јавни тужилац, да би исте године био донет и Закон о унутрашњој управи који је регулисао полицијске послове, али их није издвајао из оквира опште управе, а односили су се на старање о јавном реду и миру, безбедности поретка, безбедности саобраћаја и др. У току Другог светског рата, тачније 3.2.1945. године, Председништво АВНОЈ-а је донело Одлуку о установљењу и надлежности јавног тужиоца ДФЈ, а током 1943. године дошло је до формирања Одсека за заштиту народа, да би 13.5.1944. године уследило доношење Одлуке о формирању Одељења заштите народа (Озна), чији послови током 1945. године прелазе у надлежност новоформираног Министарства унутрашњих послова.

Данас, све развијене и савремене земље света, на начин који највише одговара посебно свакој земљи, у свом законодавству регулишу организацију, надлежност и овлашћења тужилаштва и полиције, као веома значајних органа у супротстављању свим облицима криминалне делатности. Логично је да се кривично процесне одредбе које регулишу делатност ових органа међу земљама разликују, али су тужилаштво и полиција задржали своје основне класичне функције гоњења учинилаца кривичних дела, односно откривање кривичних дела и учинилаца, с тим што савремена кривично процесна законодавства проширују делатност ових органа стављајући им у надлежност и вођење истраге, тако да се може говорити о тужилачкој, односно тужилачко-

полицијској истрази где доминантну улогу има тужилац, што значи да истрага из надлежности суда прелази у надлежност тужилаштва.

Код нас јавни тужилац своју функцију остварује по одредбама важећег Законика о кривичном поступку¹ и Закона о јавном тужилаштву.² Према одредбама ЗКП основно право и основна дужност јавног тужиоца је гоњење учинилаца кривичних дела и за кривична дела за која се гони по службеној дужности јавни тужилац је надлежан:

- да руководи преткривичним поступком,
- да захтева спровођење истраге и усмерава ток претходног кривичног поступка у складу са ЗКП,
- да подиже и заступа оптужницу односно оптужни предлог пред надлежним судом,
- да изјављује жалбе против неправоснажних судских одлука и да подноси ванредне правне лекове против правоснажних судских одлука,
- да врши и друге радње одређене ЗКП.

Анализом наведених одредби добија се јасан закључак да важећи ЗКП прихвата концепт судске истраге, јер јавни тужилац подноси истражном судији надлежног суда захтев за спровођење истраге против одређеног лица када постоји основана сумња да је извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности.

Према одредбама Закона о јавном тужилаштву јавни тужилац врши функцију гоњења учинилаца кривичних дела, учинилаца других кажњивих дела и штити уставност и законитост улагањем правних средстава.

Народна Скупштина Републике Србије је дана 25. маја 2006. године донела нови Законик о кривичном поступку³ са концептом тужилачко-полицијске истраге, који је ступио на снагу 10. јуна 2006. године и који је требао да почне да се примењује од 1. јуна 2007. године, са изузетком одређених одредби које се примењују даном ступања Законика на снагу и које се не односе на надлежност и овлашћења јавног тужиоца и полиције, па самим тим ни на примену концепта тужилачко-полицијске истраге. Међутим, до примене овог ЗКП у датом року није дошло, већ је његова примена одло-

¹ "Службени лист СРП", бр. 70/01 и 68/02, "Службени гласник Републике Србије", бр. 58/04, 85/05, 115/05, 49/07 и 20/09 – др. закон.

² "Службени гласник Републике Србије", бр. 63/01, 42/02, 39/03, 44/04, 51/04, 61/05, 46/06 и 106/06.

³ "Службени гласник Републике Србије", бр. 46/06, 49/07.

жена до 31. децембра 2008. године, да би потом децембра месеца 2008. године уследило ново одлагање примене овог законика до 31. децембра 2010. године.⁴ Најзад, најновијим изменама и допунама важећег Законика о кривичном поступку⁵ престао је да важи Законик о кривичном поступку из 2006. године тако да до његове практичне примене дефинитивно неће ни доћи.

Значи, у постојећем ЗКП задржан је концепт судске истраге, док ЗКП који је ступио на снагу, а чија примена је одложена и који је од скора престао да важи, уводи концепт тужилачко полицијске истраге која је са њеним утицајем на ефикасност кривичног поступка и обухваћена проблемом истраживања.

Полиција своју делатност на сузбијању криминалитета такође обавља по основу одредаба Законика о кривичном поступку и Закона о полицији,⁶ али и на основу многих других закона који су у вези са њеном делатношћу, као и на основу одговарајућих подзаконских аката. Основна делатност полиције је откривање кривичних дела и учинилаца и обезбеђење доказа која делатност је углавном регулисана одредбама ЗКП, док се, према другим законским прописима, њена делатност проширује и на заштиту јавног реда и мира, имовинске сигурности грађана, безбедност саобраћаја, заштиту од пожара, контрола оружја и муниције, кретање и боравака странаца и др.

Евидентно је да је делатност јавног тужиоца и полиције повезана и у концепту судске и тужилачко полицијске истраге, у зависности како је то регулисано процесним одредбама, али у сваком случају јавни тужилац остварује руководећу и надзорну улогу. У концепту тужилачко полицијске истраге, истрага из надлежности истражног судије, односно суда прелази у надлежност јавног тужиоца, па јавни тужилац наређује и углавном спроводи истрагу, мада је судија за истрагу, или како се у неким кривично процесним законодавствима назива и судија за претходни поступак, и даље задржао одређена овлашћења, јер по захтеву тужиоца може да предузме одређене доказне радње, када је то неопходно, односно овлашћен је да одобри примену одређених радњи и мера којима се задире у слободу и права, пре свега окривљеног. Када се истражује суштина концепта полицијско-тужилачке истраге, онда је то једна варијанта тужилачке истраге у којој полиција има шира овлашћења да, поред предузимања криминалистичко-тактичких радњи и мера, може да предузме и поједине доказне рад-

⁴ "Службени гласник Републике Србије", бр. 122/08.

⁵ "Службени гласник Републике Србије", бр. 72/09.

⁶ "Службени гласник Републике Србије", бр. 101/05.

ње, било самостално или по захтеву јавног тужиоца, па у том смислу нека кривично-процесна законодавства садрже и претходну или прелиминарну истрагу у којој углавном радње спроводи полиција, али јавни тужилац усмерава и руководи и том истрагом.

Претходно изнета разматрања о тужилачко-полицијској истрази указују на проблем сталног изналажења адекватних процесних решења у циљу сузбијања криминалитета и постизања веће ефикасности кривичног поступка. У том контексту треба истражити делатност јавног тужиоца и полиције у концепту тужилачко-полицијске истраге, сагледати и анализирати надлежности и овлашћења јавног тужиоца и полиције у том концепту и довести их у везу са њиховим утицајем на ефикасност кривичног поступка, што и чини проблем овог истраживања. Кроз спроведена истраживања треба сагледати суштину проблема и настојати да се спроведеним истраживањима добију одговори да ли је, а ако јесте, и због чега тужилачко полицијска истрага прихватљивија од судске истраге, односно да ли тужилачко полицијска истрага доприноси већој ефикасности кривичног поступка, па ако доприноси на који начин, односно које су то њене битне карактеристике које утичу на већу ефикасност кривичног поступка.

2. Предмет истраживања

Полазећи од наслова теме и претходно образложеног проблема истраживања, прелиминарни предмет истраживања обухвата тужилачко полицијску истрагу и њен утицај на ефикасност кривичног поступка. То значи да је предмет истраживања фокусиран на радње које јавни тужилац и полиција предузимају у истрази која се спроводи на основу решења које доноси тужилац који и спроводи истрагу, с тим што је овлашћен да поједине доказне радње повери или одобри на спровођење полицији, која такође поједине радње и мере може предузети и самоиницијативно, што је опет у зависности да ли се ради о концепту тужилачко-полицијске истраге или пак само о концепту тужилачке истраге, односно од овлашћења која су прописана одговарајућим одредбама у националним законима о кривичном поступку. У сваком случају, предмет истраживања обухвата и утицај радњи које предузимају тужилац и полиција у истрази на ефикасност кривичног поступка. То је сасвим логично, јер све радње које предузимају јавни тужилац и полиција у тужилачко полицијској истрази немају исти значај,